

TALABA YOSHLARNING ILMIY VA MA’NAVIY SALOHIYATINI OSHIRISHDA BERDAQ IJODINING AHAMIYATI

Xoliqova Gullola Yoqub qizi

Toshkent pediatriya tibbiyot instituti talabasi

Email: xoliqovagullola0529@gmail.com

Annotatsiya: Qoraqalpoq adabiyotining asoschilaridan biri Berdaq (Berdimurod) Qarg‘aboy o‘g‘lining Sharq madaniyati va adabiyotini rivojlantirishga kelajak avlodni Vatanga, xalqqa muhabbat va sadoqat ruhida tarbiyalash, turli xalqlar o‘rtasida do‘stlik munosabatlarini rivojlantirish ishiga qo‘shgan bebaho hissasini hisobga olib, shuningdek uning adabiy merosini xalqimiz o‘rtasida yanada keng targ‘ib qilish maqsadida bugungi ilmiy maqolamizni uning ijodidagi asosiy g‘oyani ochib berish, qolaversa, “Umrin” she‘rini yanada yoritib berish uchun yozdik.

Аннотация: Принимая во внимание неоценимый вклад сына Бердака (Бердымурада) Каргабоя, одного из основоположников каракалпакской литературы, в развитие восточной культуры и литературы, в дело воспитания подрастающего поколения в духе любви и верности Родине, народу, и развитие дружеских отношений между разными народами, и в целях дальнейшей пропаганды его литературного наследия среди нашего народа, мы написали сегодняшнюю научную статью, чтобы раскрыть основную мысль его творчества, а также пролить больше света на поэму умрим.

Annotation: Taking into account the invaluable contribution of the son of Berdaq (Berdimurad) Kargaboy, one of the founders of Karakalpak literature, to the development of Eastern culture and literature, to the work of educating the next generation in the spirit of love and loyalty to the Motherland, the people, and the development of friendly relations between different peoples, and in order to further promote his literary heritage among our people, we wrote today’s scientific article to reveal the main idea of his work, and also to shed more light on the poem umrim.

Kalit so‘zlar: ma’rifat, ijtimoiy-iqtisodiy ahvol, jamiyat, tamaddun, demokratik, ijtimoiy tengsizlik, muarrix.

Ключевие слова: просвещение, социально-экономическая ситуация, общество, цивилизация, демократия, социальное неравенство, историк.

Keywords: enlightenment, socio-economic situation, society, civilization, democratic, social inequality, historian.

Yoshlar ma’naviyatini yuksaltirish, ularda vatanparvarlik va yon-atrofdagi voqealarga nisbatan daxldorlik tuyg‘usini tarbiyalash bugungi kunda tobora dolzarb ahamiyatga ega. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev. Birinchi Prezidentimiz Islom Karimov quydagi so‘zlarni takidflagan “Adabiyotga e’tibor ma’naviyatga, kelajakka e’tibor” asarida shunday ta’kidlaydi: “Bir so‘z bilan aytganda, xalqimiz adabiyotni muqaddas va ulug‘ bir dargoh deb biladi. Ana shunday bahoning o‘zi el-yurtimiz hayotida bu soha namoyandalariga, ularning haqqoniy so‘zi, chuqur ma’noli asarlariga ishonch, hurmat-e’tibor va ehtirom azaldan yuksak darajaga ko‘tarilganini yaqqol ko‘rsatib turibdi”. Darvoqe, ijodkor olam va odam haqida avvalgidan farqli o‘laroq, sog‘lom fikrlash, ya’ni adabiyot nuqtai nazaridan ko‘proq bilishga intiladi. Natijada olamni, odamni, ularning tuyg‘ularini turlicha ifodalaydigan badiiy asarlar yaratish bugunning dolzarb vazifasiga aylandi. Istiqlol adabiyotida tasvirlanayotgan inson o‘zining bashariyat, Vatan, el-yurt oldidagi mas’uliyatini chuqur his etgan holda namoyon bo‘lmoqda.

Demak, xalq hayotidagi istiqbolli davr adabiyoti yuqori bosqichga ko‘tarildi, uning mazmun va shakli yangilandi hamda boyidi. Har bir millatning o‘z ma’naviy qadriyatlari va milliy g‘ururiga aylangan allomalari bor. Navoiy, Pushkin, Abay, Mahtumquli, To‘xtag‘ul va Berdaq siymolarida dunyo xalqlari o‘zbek, rus, qozoq, turkman, qirg‘iz va qoraqalpoq xalqlarini ko‘z o‘ngiga keltiradi.

Berdimurod haqning quli

Sahroning sariq bulbuli. deb kuylagan shoir Berdimurod Qarg‘aboy o‘g‘li hozirgi Mo‘ynoq tumanining Amudaryo Orolga tutashtirgan irmoqlar sohilidagi oddiy qoraqalpoq oilasida 1827-yil 27-noyabrda tavallud topgan.

Berdaq ijodini o‘ragnar ekanmiz uning o‘qib izlanish jarayonida o‘z xalqining og‘ir turmush tarzi bilan tanishib chiqasiz, og‘ir vaziyatda turmush tarzida ham o‘zini she‘riyatdan ayro qilmaganligi, qalam tebratib katta jasorat ko‘rsatib qog‘ozga yozgani uning ijodida katta to‘siqlarga taslim bo‘lmaganidan dalolatdir. Berdaq o‘zining nochor axvolidan ta‘lim olishni qiyinchilikda o‘zlashtirishi bugungi zamonamizning barcha ilm talab yoshu-qarilarimizga katta mahorat darslari desak ayni muddadir. Moddiy qiyinchilikda bo‘lsada tinimsiz izlanishdan to‘xtamasdan ilmga qiziqishini hech narsa bilan to‘xtata olmaganligi taxsinga sazovor. U yoshligidan boshlab she‘r yozishni mashq qila boshladi. Xalq qo‘shiq-lari, turli afsonalar, ertaklar, maqol va matallar, dostonlar bilan tanishish, mashhur shoirlarning she‘rlaridan bahramand bo‘lish Berdaqning badiiy ijodini kamolga yetib shakllanishida muhim ahamiyat kasb etdi. Shunday ekan, Berdaq asta-sekin mashhur shoir va xalqqa tanilgan baxshiga aylana bordi. Sahro kengligi va bepoyonligini o‘z ijodida mujassam etgan Berdaq dunyoviy tamaddun ancha chetda turib, Arastu, Aflotun, Navoiy, Fuzuliy, Mahtumquli singari allomalar asarlaridan qanday saboq olgani ham ma‘lum.

Navoiydan savod olib,

Fuzuliydan durlar sochib...

Mahtumqulini o‘qiganda,

So‘zin tavof qilar edim.

Berdaq demokratik shoir sifatida o‘z davridagi voqealar va ijtimoiy munosabatlarni ilg‘or mavqe‘larda turib baholaydi. U o‘z asarlarida tenghuquqlilik, gumanizm, vatanparvarlik, g‘oyalarini tashviq etdi; ekspluatatorlqni shavqatsizlik bilan fosh etdi; mazlumlarni himiya qildi; xonlar va podshohlar zulmiga qarshi bosh ko‘targan jasur kurashuvchilarni kuyladi.

Berdaq o‘z dunyoqarashi, ijtimoiy-siyosiy tafakkuri jihatidan o‘z zamonasidan ancha oldinga ketgan edi. Ezilgan xalq ahvoli mavzusi Berdaq ijodiga singib ketgan. Umrin she‘rida mehnatkashlarning og‘ir hayoti va o‘sha davrlardagi eng mudxish ijtimoiy ahvollarni ochib berishga harakat qildi. Uning ushbu she‘ri barcha taraqqiyparvar insonlarning qalbiga hamohang deb topildi. Berdaq muhtojlik changalida qolgan, uqubat chekkan xalq uchun ezgulik va adolat baxsh etmoq yo‘lida

katta falsafiy umumlashmalar ham qildi. Ammo o‘z davrining farzandi sifatida o‘sha zamonda yashagan qoraqalpoqlarning ijtimoiy-iqtisodiy ahvoli taqazosiga ko‘ra xalqni inwilob orqalj ozodlikka erishuv yo‘lini ko‘rmadi va ko‘rolmas ham edi. U ijtimoiy tengsizlikka qarshi asov norozilik bildirish mavqe’ida turdi.

Kun sayin qayg‘u ziyoda,

Kulfatda o‘tdi umrim. degan satrlari ham bunga yaqqol dalil bo‘la oladi. Shoir o‘z umri timsolida butun jamiyatdagi qiyinchiliklarni berishga harakat qilgan. She’riy mushohadalari va hayotga qarashlarida Berdaq mehnatkashlarning baxtiyor yashashini orzu qiladi. Berdaq xalqni baxtli qilish haqida o‘ylar ekan, Alloxdan madad so‘raydi (Yordam ber), baxt haqida fikr yuritadi (Izladim), odil podshoni orzu qiladi ("Kerak"), baxtiyor yashaydigan jamiyat qurilishiga umid qiladi. Berdaq ijodi xalq og‘zaki adabiyoti an’analariga yaqin turadi. Ijodi serqirraligi, asarlarining g‘oyaviy va badiiy yuksakligi bilan qoraqalpoq adabiyoti tarixida asosiy mavqeni egallaydi. Uning ko‘pgina asarlari o‘zbek va boshqa xalqlar tillariga tarjima qilingan. O‘zbekiston va Qoraqalpog‘istonda Berdaq tavalludining 170-yilligi keng nishonlandi (1998). Toshkent shahridagi xiyobonlardan biriga Berdaq nomi berildi va byusti o‘rnatildi. Shoir tugilgan joy - Bo‘zatovda ham byusti o‘rnatilgan (1998). Nukus shahrida Berdaqga haykal qo‘yilgan, musiqali drama teatri, ko‘cha va maktabga Berdaqning nomi berilgan. Berdaq qoraqalpoq xalqining mashhur shoiri, asl farzandidir. Qoraqalpog‘istondagi ko‘pgina maktablar, ko‘chalar, kinoteatrlar, kutubxonalar shoirning nomiga qo‘yilgan. Shuningdek, Berdaq nomidagi Qoraqalpog‘iston davlat mukofoti ta’sis etilgan. Bu mukofot badiiy adabiyot, san’at va me’morchilik sohasidagi eng yaxshi ishlarga beriladi. Berdaqning yuksak insonparvarlik ruhi bilan sug‘orilgan adabiy, ijtimoiy-siyosiy va falsafiy g‘oyalari hozirga mustaqillik sharoitida ham o‘z tarbiyaviy ahamiyatini saqlab qolmoqda.

Har bir xalqning o‘zligini, milliy mavqei va qadr-qimmatini dunyoga tanituvchi ulug‘ farzandi bo‘ladi. Ularning qoldirgan o‘lmas meroslari ayni xalqning nafaqat o‘tmishini, balki buguni va kelajagini ham belgilaydi. Biz ulug‘ Berdaq shoirni nafaqat qoraqalpoq, butun xalqimizning ana shundy ardoqli farzandlaridan biri sifatida doimo qadrlanadi. Har yili mamlakatimizda 27-noyabr kuni qoraqalpoq elining buyuk shoiri

Berdaqning tavallud ayyomi keng nishonlanadi. Xususan “Qoraqalpog‘istonning shahar va tumanlarida, ma’naviyat va ma’rifat maskanlarida berdaqxonlik tadbirlari o‘tkaziladi. Uning she’r va dostonlaridan namunalar o‘qiladi. Berdaq simosi haqiqiy ma’nod nainki qoraqalpoq, balki butun turkiy xalqlarning g‘urur va iftixori timsoliga aylangan” Islom Karimov. Lekin Berdaq xalqning o‘z baxti va ozodligi uchun kurashi adolatli kurash ekaniga qattiq ishonar, ana shu orzu qilgan baxtli baxtli zaminalar kelajagiga umid bog‘lar edi. Demokrat shoir, xalqning g‘amxo‘r kuychisi, hukmron sinflarni keskin fosh etgan, katta grajdanlik mardonavorligiga ega, yuksak iste’dod sohibi, taraqqiyparvar mutafakkir, bilimdon muarrix, o‘z davrining solnomachisi ulug‘ insonparvar va internatsionalist, mohir so‘z ustasi Berdaq qoraqalpoq xalqining buyuk shoiri xalq qalbida mangu yashaydi. Uning ijodiy merosi ko‘p millatli yurtimiz madaniyatining bir bo‘g‘inidir. Xulosamiz o‘rnida shuni takidlaymizki Berdaqning asarlari va she‘rlari bugunning kelishini intiqlik bilan kutgan zamonasining qiyinchiligiga sabir qilgan shaxs sifatida yoshlarimizga o‘rnak bo‘luvchi shaxs sifatida gavdalanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Hurriyat gazetasi. Prezident nutqi. 2018-yil 12-son
2. “Berdaq she‘riyatidan” M. K. Nurmahammedov 45- bet
3. <https://uz.m.wikipedia.org/wiki/Berdaq>
4. O‘zbekiston SSR fanlar akademiyasi X.S.Sulaymonov nomidagi qo‘lyozmalar instituti “BERDAQ SHE‘RIYATIDAN” Mirtemir tarjimasini 1978 yil.
5. Tanglauli shig‘armalari, Nokis 1956-yil
6. Tanlangan she‘rlar 1958-yil T;1976
7. Qurboboyev B, Berdaq va o‘zbek adabiyoti T;1986-y
8. Ma’naviyat yulduzlari-Abdulla Qodiriy nomidagi xalq nashriyoti. Toshkent 1999-yil